

DOBROCA TÜRKLERİNDE HİDİRELLEZ GELENEĞİ

Hıdırellez geleneği, baharın karşılanması için halk tarafından yapılan senliklerdir. Bu senlikler yeni bir mevsimi karşılama heyecanı yanında, Hıdırellez inancı ile iç içe bir görünüm arz etmektedir. Bir takım inanışların eğlencelerle beraber yapıldığı bir gündür.

Ulu bir kimsenin, o gün insanların hayatlarını iyi yönde etkileyeceği inancı yaygındır. Eğlence ve kutlamalarla gün tam bir bayram havasına bürünür.

Hıdırellez İnancı Hıdırellez, halk inancına göre, ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna, inanılan ulu bir kimse¹ içenlere ölümsüzlük veren abıhayat'ı içmiş olan peygamber² olarak kabul edillir.

Gelenğin nedenleri Hızır ve İlyas adlı iki kardeşin olduğuna, bunların ölümsüzlük suyunu içmiş olduklarına, insanların en zor anlarında onların yardımına koştuklarına inanılır. İnancı göre; Hızır karada, İlyas ise suda insanların imdadına yetişir.

6. Mayıs tarihi ise; birbirlerinden uzun zaman ayrı düşmüş olan iki kardeşin bu tarihte, bir kıyıda buluştukları gündür. İki kardeşin buluştukları 6 Mayıs günü bayram olarak kutlanır.

Bölgede yaşayan Türkler arasında Hıdırellez, atalardan kalma bir bayram olarak yıllardır kutlanmaktadır.

Hızır İnanmaları Hıdırellez inanmaları ve rivayetleri sadece Dobruca'da değil, Türker'in, yaşadığı her yerde oldukça yaygın ve çeşitlidir. Hızır insanlara feyz ve ilham vererek de yardımcı olur.

¹ Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 1988, c.1, s. 642

² Mustafa Nihat Özön, *Küçük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1983, s. 144

Burada. Hoca Ahmet Yesevi ile ilgili olan inanmalara yer vereceğiz.

Daha küçüklüğünden beri Hızır Aleyhi'sselam'ın delaletine mazhar olduğu¹, seyhlik yıllarında Ahmet Yesevi'yle sık sık buluşup onunla görüşmekten büyük zevk aldığı². Yesevi'nin öğrencilerinden birisinin yaptığı işi çok beğendiği için, ona „hikmet“ verdiği kaynak eserlerde yer almaktadır³.

HİDİRELLEZ HAZIRLIKLARI

Hıdırellez yaklaştığında bölgede Türkler'den Çingeneler'e varıncaya kadar herkesin bu bayramdan haberi olur. Hıdırellez öncesindeki hafta cuma namazında, hoca cemaatine Hıdırellez kutlamalarını hatırlatır. Hıdırellez günü nerede toplanılacağına karar verilir.

Hıdırellez'den iki gün önce hazırlıklara başlanır. Evlerde temizlik yapılır, yemekler hazırlanır. Hıdırellez günü çamasır yıkanmaz, temizlik yapılmaz, dikis dikilmez; o gün yalnızca kutlamalar yapılacağı için önceden hazırlıklar tamamlanır.

Tavuk eti ile nohut, peynirli hamur, katlama, kıymalı pide, giygaça (pisi), hosaf gibi yemekler yapılır. Diğer dinî bayramlarda nasıl yemek hazırlıkları yapılıyorsa hıdırellez'de de aynı hazırlıklar yapılır. Hamur yemekleri, hosaf ve ayrandan oluşan hamur ağırlıklı yemekler için bölgede şöyle denilmektedir:

„Hıdırellez, Hıdırellez
İp koptu yemek yenmez“

5 Mayıs'ta yapılan *Gelenekler* 5 Mayıs, Hıdırellez'e ait inanmaların ağırlıklı olduğu gündür. Akşamı ve gecesi yapılan hazırlıklar ve inancı biçimleri şunlardır:

¹ Fuat Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Diyanet İşleri Başkan.lığı Yayınları, 1966, s. 21

² Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı tarihi*, İstanbul, 1971, c. a. s. 277

³ Banarlı, a.g.e. s. 282

– Akşam üzeri bir delikanlı elinde bir bakırcık ile kapı kapı dolasır. İçinde bekar kız olan her evin kapısını çalar. Daha önceden hazırlıklı olan ev halkı genç kız adına isaretlenmiş olan bir yüzük, bir boneuk, bir bilezik veya herhangi bir takıyı delikanlının getirmiş olduğu bakırcığın içine koyar. Delikanlı, bekar kıızı olan bütün evleri dolasır ve hepsinden bir takı alır. Bu takılar delikanlıya emanettir. Delikanlı, bakırcığı götürüp bir vişne ağacına asar. Bakırcık sabaha kadar vişne ağacında asılı kalır. Delikanlı da, bakırcığın başında sabaha kadar bekler.

Bakırcık içindeki takıları Hıdırellez sabaha kadar kamçılar. Bu kamçılama ile Hıdırellez'in takı sahiplerine bütün yıl uğur getireceğine, sene içerisinde genç bekar kızların kismetlerinin açılacağına inanılır.

Gece yıkanmış olan çamaşırlar dışarı asılır. Sabaha kadar bu çamaşırlar dışarıda bekletilir. Hıdırellez'in sabaha kadar bu çamaşırları kamçılacağına, çamaşır sahibinin bütün seneyi sağlık içinde geçireceğine inanılır.

Yine bu gece önceden toplanan kırk bir çeşit çiçek yıldız görsün diye gece ayazında bekletilir. Sabaha kadar bekletilen bu çiçekler, kaynatılan su içine atılır. Gece ayazında bekletilmiş olan bu çiçeklerin suyu ile yıkanılır. Yıkananların üstünde bir ağırlık varsa, bu ağırlığın giderileceğine; yıkananın hafifleyeceğine, kötülüklerin kendisine bulasamayacağına inanılır.

Hıdırellez akşamı, yakılan ateş üzerinden sırayla üç kez atlanır. Eski hasırlar ve çalılardan yakılan ateşin üzerinden atlamak kötülüklerin döküleceğine, o insanın üzerinde bir ağırlık varsa giderileceğine inanılır. Bu gelenek daha çok eskiden yapılmaktaymış. Aynı gelenegin paskalya bayramı öncesi bölgedeki Türkler tarafından tekrarlandığını da belirtelim.

Hıdırellez gecesi yapılan bir başka inanış biçimi de; yanyana biten iki süsen çiçeğinin bir araya getirilerek makasla uçlarının bir miktar kesilmesidir. Niyete göre çiçekler sabaha kadar isaretlenmiş bir biçimde beklenilir.

6 Mayıs'ta Yapılan Gelenekler. Sabahleyin genç kızlar akşam makasla kesip isaret koydukları süsen çiçeklerinden hangisinin uzayıp büyüdüğüne bakarlar. Bir dilek tutulmuşsa, isaretledikleri çiçeğin büyümesi durumunda dileklerinin

gerçekleşeceğine inanırlar. Bazı bölgelerde ise iki süsen çiçeğinden birinin „bahtı“ diğerinin „cahtı“ (cehdi) temsil ettiğine inanılır. Bahtı temsil eden çiçek uzamış ise o yıl genç kızın bahtının açılacağına, eğer cahtı temsil eden çiçek uzamışsa o yıl kızın daha gayretli olacağına inanılır.

6 Mayıs sabahı mezarlık ziyaret edilir. Mezarlığa hoca da gelir. Hıdırellez vesilesiyle yakınlarını yitirmiş olanlar, onları ziyaret ederler. Eger kendisi Kur'an okumayı biliyorsa kendisi okur, bilmiyorsa hocaya okutur.

Olenlerin hayrına fakirlere yemek dağıtılır. Asure yapıp dağıtanlar olduğu gibi, hayrına konu komsuya ve fakirlere giygaça dağıtanlar da vardır.

6 Mayıs günü Allah'a yapılan duaların kabul edileceğine inanılır. Türbelere gidilir. Herkes kendi muradını ister. Türbelerde ağaçlara bez bağlanır. Burada Allah'tan iki dilek istenir.

Hıdırellez Eğlenceleri Topluca mesire yerine gidilir. Mesire yerleri önceden belirlenmiş olur. Tuna kıyısında yer alan beldelerde karşı kıyıya sallarla geçilir. Diğer beldelerde ise suyu olan yeşil ve ormanlık alanlar tercih edilir. Mesire yerine giderken önceden hazırladıkları yiyeceklerini ve diğer ihtiyaçlarını da beraberlerinde götürürler.

Mesire yerinde kadınlar evlerinde yaptıkları çöreklerden birini havaya fırlatırlar. Çörek eğer yere ters düşerse o yıl bolluk, düz düşerse o yıl kıtlık olacağına inanılır.

Tuna nehri kıyısındaki yerleşim birimlerinde, kayıklar yeşil dallarla süslenir. Evlenecek yasa gelmiş olan kızlar bir kayığa, bekar delikanlılar başka bir kayığa binerler. Kayık gezintisi yaparlarken kızlar erkeklere mani atarlar, erkekler de bu manilere yine manilerle karşılık verirler. Mani atması yapılırken konunun uygunluğu dikkate alınır. Evlenecek yastaki gençlerin birbirlerini beğenmeleri „mani atma“ merasimleri ile eğlence ortamında gerçekleşir.

Önceden hazırlanan yemekler, akrabaların olusturduğu gruplarda toplu olarak yenilir. Bir gruptan diğer gruba yemekler götürülüp birbirlerine ikramda bulunurlar.

Yemekten sonra seyir alanında toplanılır. Gece delikanlıya emanet edilen bakırcık ortaya konulur. On yaşından daha küçük bir çocuk bakırcığın yanına gelir. Elini bakırcığa sokar, bir takı

çıkartır. Bakırcık etrafında toplanmış olan insanlar, küçük çocuğun çekceceği takının kime ait olacağını merakla beklerler. Takının sahibi olan bekar gencin annesi ortaya çıkar ve bir mani söyler. Daha sonra çekilen takı ile ikinci genç kızın annesi ortaya gelir ve bir önce söylenen maniyi dikkate alarak ona uygun bir mani söyler. Bu manilerin uygunluğu maninin ilk kelimesine göre ayarlanır. Karanfil kelimesi ile başlayan bir mani söylenmiş ise bir sonra söylenen maninin ilk kelimesinin de karanfil olması gerekir. Şimdilerde bu uyuma dikkat edilmemektedir. Takı çekimi şansa göre devam eder. Bu sıraya göre ortaya çıkılır, maniler söylenir. Seyredenler heyecan içinde atışma havasına bürünen ortamda kimin bundan sonra ne söyleyeceğini merakla beklerler. Genç kızlar kendi aralarında heyecanlı yorumlar yaparlar. Bakırcık içindeki takıların tamamı çekilinceye kadar mani atışmaları devam eder.

Erkekler, Hıdırellez günü kendi aralarında güres tutarlar. Eskiden davul ve zurna eşliğinde çeşitli oyunlar oynanırken; son zamanlarda mesire yerlerinde teyp çalınarak eğlenceler düzenlenmektedir. Türküler, maniler söylenerek de oynanılır. Tahta oyunu (tahtaravallı), çeşitli ip oyunları oynanır. Salıngaçlar (salıncak) kurulur. Çocuklar çeşitli oyunların yanın-da „al almıcık, gur babacık“ oyununu da oynarlar. Böylece aksamaya kadar eğlenerek Hıdırellez Bayramını herkes kutlamış olur.

DOBRUCA'DA YAPILAN HİDİRELLEZ İLE TÜRKİYE'DE YAPILAN HİDİRELLEZ GELENEĞİNE AİT BAZI KARSILASTIRMALAR

Bakırcıkta toplanan takı ve töreni:

Türkiye'de genellikle takı kabı çömlektir. Marmaris'te¹, Edirne'de², Muğla'da³, Kütahya'da⁴ çömlek adı kullanılır.

¹ Pertev Naili Boratav: 100 Soruda Türk folkloru, İstanbul, 1984, s. 221

² Çelik Çetin: „Edirne ve Çevresinde Hıdırellez Geleneği“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 55

³ Mualla Kahveci: „muğla'da Hıdırellez“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 79

⁴ Filiz Meydan, „Kütahya'da Hıdırellez Geleneği“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 116

Yalnız Muğla'da eğlenceden sonra eve dönülür ve çömlek bir evde açılır. Antalya'da da çömlek adı kullanılıp, manici kadın herkese ayrı ayrı mani söyler.¹ Takı kabına Tekirdağ'da martafal², Inegöl'de martufal küpü denir.³ İzmir'de bahtiyar çömleği veya martıval çömleği denir.⁴

Kırk bir çeşit ot ile yıkanma töreni:

Aynı gelenek Tekirdağ⁵, Edirne⁶, Karabük⁷, Çankırı⁸, Tokat'ta⁹ karşımıza çıkar. İzmir'de¹⁰, Antalya'da¹¹ kırkbir çeşit tas toplanır. Kütahya'da yedi türlü ot toplanır ve bu otlar kaynaklı olarak suyu içilir.¹²

Süsen çiçeğinin kesilmesi töreni:

Türkiye'de genellikle sogan yaprağının kesilmesi şeklinde karşımıza çıkar. Bir yaprak sefayı, diğeri ise cefayı temsil eder. Buna göre Karabük¹³, Edirne¹⁴, Inegöl¹⁵, Afyon¹⁶, Kütahya'da¹⁷ aynı inanışlar sergilenir. Sadece Sivas'da genç kız kendi adına fasulye diker.¹⁸

¹ Musa Seyirci, „Antalya'da Hıdırellez Kutlamaları“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 137—138

² Erman Artun, „Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 11

³ Numan Kartal, „Inegöl'de Hıdırellez Geleneği“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 96

⁴ Hasan Köksal, „İzmir'de Hıdırellez“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, s. 107

⁵ Artun, a.g.e. s. 6

⁶ Çelik, a.g.e. s. 57

⁷ Barlas Uğuroğlu, „Safranbolu ve Karabük Yöresinde Hıdırellez Geleneği“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 33

⁸ Nilgün Karabulut, „Çankırı'da Hıdırellez Geleneği“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 84

⁹ Meltem Cingöz, „Tokat'ta Hıdırellez“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 45

¹⁰ Köksal, a.g.e. s. 107

¹¹ Seyirci, a.g.e. s. 139

¹² Meydan, a.g.e. s. 117

¹³ Artun, a.g.e. s. 8

¹⁴ Uğuroğlu, a.g.e. s. 28

¹⁵ Kartal, a.g.e. s. 97

¹⁶ Alpaslan, Santur, „Afyon'da Hıdırellez Geleneği“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara, 1990, s. 124

¹⁷ Meydan, a.g.e. s. 118

¹⁸ Özén, Kutlu, „Sivas ve Divriği Yöresinde Hızır-İlyas Kültüne Bağlı Adak Yerleri“ Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Ankara, 1990, s. 124

Ateş üzerinden atlama töreni:

Türkiye'de Bolu-Mudurnu'da Paskalya yortularına rastlayan pazar günü tekerleme söylenerek ateş üzerinden atlanır.¹ Tekirdag², Tokat³, Edirne⁴, Inegöl⁵, İzmir⁶, Antalya⁷ da ise Hıdırellez günü ateş üzerinden atlanılır.

Çörek atma geleneği:

Çörek atma inaniş biçimi Tekirdag'da iki ayrı hamurun aksamdan mayalanması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bir hamur varlık hamuru, diğer hamur yokluk hamuru olarak kabul edilir. Sabahleyin niyet tutulan hamurun kabarması 10 yılın var yılı olacağına, aksi halde yok yılı olacağına inanılır.⁸

HIDIRELLEZ GELENEĞİ İÇİNDEKİ SAMAN KALINTILARI

Samanist Türklerde ilkbahar bayramına „örüs sara“ (sürüleri otlamaya çıkarma 'ayı) bayramı denilmekte ve 9 Mayıs'ta bu bayram yapılmaktaydı.⁹

Eski Türklerde yer, su, gök, dağ, orman gibi tabiata tapma adeti vardı. Bu tapılan yerlerin hepsi canlı sayılırdı.¹⁰

Samanist Türklerde kurban edilecek at seçilirken bu atlardan hangisinin Tanrı tarafından beğenildiğini anlamak için kam, afsun söyleyerek elinde bulunan fincanı atın arkasına koyar, hayvanın kimildamasıyla fincan yere düşerken başı aşağı gelirse Tanrının bu atı beğenmediği anlaşıldı.¹¹

Yakut Türklerinde ev yapmadan önceki törenlerde ev yapacak olan adam dua ettikten sonra eldivenini çıkarıp „uruy“

diye bağırarak eldivenini fırlatır. Eldivenin avuç içi aşağı gelecek düşmesi uğurlu sayılmaz.¹

Samanist Türklerde bayramlarda toplu yemekler yenilmektedir.²

Samanist Türklerde kanlı kurban yanında kansız kurban adetleri de yapılmaktaydı. Bu adetlerden birisi de ağaçlara paçavra bağlamaktır.³

KAYNAK KİŞİLER

1. Ganime Ömer. 1918. Hırşova doğumlu, ev hanımı, 4 yıllık tahsili var.
2. Hadiye Reşid. 1933. İshakça doğumlu, Tulcea'da oturur, emekli, 8 yıllık tahsili var.
3. Hatice Hümmü. 1925, Hırşova doğumlu, ev hanımı, 4 yıllık tahsili var.
4. Hayriye Ayşe. 1916. Çernavoda (Boğazköy) doğumlu, ev hanımı, 4 yıllık tahsili var.
5. Fatmagül Ömer. 1943. Fintina Mare (Başpınar) doğumlu, ev hanımı, 4 yıllık tahsili var.
6. Nadide Derviş. 1908. Fintina Mare (Başpınar) doğumlu, Mangalia'da oturur, ev hanımı, 4 yıllık tahsili var.

¹ Boratav, a.g.e. s. 222

² Artun, a.g.e. s. 8

³ Cingöz, a.g.e. s. 46

⁴ Çelik, a.g.e. s. 55

⁵ Kartal, a.g.e. s. 97

⁶ Köksal, a.g.e. s. 106

⁷ Seyirci, a.g.e. s. 138

⁸ Artun, a.g.e. s. 9

⁹ Abdülkadir İnan, Tarih ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1954, s. 97

¹⁰ Abdülkadir İnan, Türk Şamanizmi, Makaleler, İncelemeler s. 394

¹¹ Abdülkadir İnan, Tarih ve Bugün Şamanizm, TTK yayınları, Ankara,

¹ İnan, Tarih ve Bugün Şamanizm s. 117

² İnan, a.g.e. s. 105

³ İnan, a.g.e. s. 98